

Ottar

BOKTIDNINGEN OM SEXUALITET SAMLEVNAD SAMHÄLLE NR 2/1987

Svenskorna och deras Hövdingar

OM DEN EVIGA KÖNSKAMPEN

SPEC
Returuppgift 4

Lösnr 44 kr inkl moms

Hundra år av könskamp

NÅGRA NEDSLAG I IDÉDEBATTEN OM MANLIGT OCH KVINNligt

AV HJÖRDIS LEVIN

När det gäller kvinnors villkor stöter vi ofta på uttryck som: "Hur är det möjligt? Ännu 1987!" Ordvalet och utropstecknet avslöjar tron på en rak, obruten utvecklingslinje, störd endast av gammal kvarliggande bråte, som visserligen hindrar, men som man förutsätter kommer att flyttas undan vartefter. Vad som sedan förvånar är hur mycket gammal bråte som faktiskt finns kvar. Det verkar sällan falla någon in att det lagts ny bråte i vägen hela tiden och att önskan att undanröja den gamla inte är så allmän som man skulle kunna tro.

Syftet med den här artikeln är att ge några inblickar i de ideologiska strider som ägt rum under de hundra år som gått sedan strävandena för ett rättvist och jämlikt förhållande mellan könen började på allvar.

Vid närmare granskning av könskampens historia går det att urskilja ett par återkommande drag. Diskussionen om könets förhållande till varandra och deras olika uppgifter i samhället förs nästan kontinuerligt, men den flammar upp och intensifieras, ja inflammeras, nästan alltid i samband med anmärkningsvärda förändringar i de ekonomiska konjunkturerna. För den här analysen har jag valt ut ett antal skrifter med början år 1887. De "inflammade" perioderna återkommer sedan ungefär vart tjugonde år och de präglas av en stark manlig reaktion på föregående års kvinnoemancipation. Frågan om skillnaden mellan könen är central.

Få ämnen har varit föremål för så stort intresse som frågan om dessa skillnader.

Redan 1917 konstaterade en forskare att det fanns över 10 000 undersökningar i ämnet. Ett av skälen till intresset är utan tvivel att man velat förklara och rättfärdiga mäns och kvinnors olika ställning och villkor med hjälp av forskningsresultat. I slutet av 1800-talet började man exempelvis skicka ut formulär till professorer, lärare, författare, rektorer med frågor av typen "Anser Ni kvinnor lämpade för akademiska studier?" Från 1880-talet produ-

cerades mängder av undersökningar om kvinnors lämplighet för olika typer av industriarbete. Ett resultat av dessa undersökningar blev att man krävde allvarliga inskränkningar i kvinnors möjlighet till såväl akademiska som industriella yrken.

Den här aktiviteten låter sig beskrivas inom ramen för **Michel Foucaults** teori om sexualitetsmönstrets utbredning i vår kultur från och med slutet av 1700-talet, då **könet** blir av intresse för samhällsmakten. Hur vi brukar vårt kön, blir en fråga om ansvar för släktet, det vill säga samhället. Könet penetreras, granskas, klassificeras. Kvinnokroppen "hysteriseras", närgånget och nyfiket letar man efter kvinnans "särart". Hur fullgör hon sin uppgift, sitt "höga kall" som moder? Kvinnan definieras som ett verktyg för livets upprätthållande med uppgiften att tillfredsställa mannens materiella och sexuella behov, så att han kan fungera som arbetsverktyg, och att föda och fostra avkomman till friska och sunda medborgare.

Under senare delen av 1800-talet kastar sig vetenskapsmännen över "kvinnan" som forskningsobjekt. I och med den industriella revolutionen hade hennes ställning i familjen och samhället förändrats. Industrin tog över många av hennes tidigare arbetsuppgifter i familjen och hennes ekonomiska beroende ökade, samtidigt som hon fick mera tid över. Frågan om vad som skulle ske med denna varelse i framtiden och vad hon skulle användas till blev aktuell.

Kvinnorna kräver sedlighet – männen utlopp för "naturens berättigade krav"

År 1887 är debatten om "könet" i full gång i Sverige. Ett Sverige som präglades av en långvarig ekonomisk depression, med den därpå följande tullstriden och upphävandet av frihandelsprincipen.

Kvinnorna tog offentligt till orda i **sedlighetsdebatten** – den stora ideologiska striden om hur sexualmoralen och förhållandet mellan könen skulle se ut i framtiden. På våren 1887 samlades sexhundra kvinnor till ett möte på Hotell W 6 i Stockholm, där de uttalade sig mot det legaliserade prostitutionsväsendet, den kvinnoförnedrande moderna litteraturen, samt propagandan för födelsekontroll genom preventivmedel. Alla dessa företeelser grundade sig på de materialistiska läror som förkunnade att sexualdriften inte kan, utan allvarlig skada för individens fysiska och psykiska hälsa och samhällets sedlighet, betvingas och som i förlängningen ursäktade strängt taget alla sexuella missbruk och övergrepp med "naturens berättigade krav".

Sedlighetsstriden rörde sig om många frågor, men i huvudsak om huruvida det finns någon skillnad mellan kvinnlig och manlig sexualitet och om dessa skillnader i så fall grundar sig i de båda könens olika väsen och själsliv, eller i uppfostran och miljöförhållanden. Den danska feministen **Elizabeth Grundtvig** gick i täten

för åsikten att skillnaden i sexuell beteende låg i uppfostran och utveckling. Kvinnorna, skrev hon, har genomgått en långvarig och intensiv träning till självbehärskning. De resultat de uppnått i fråga om trohet och kyskhet har stort kulturvärde. En tillbakagång till ett primitivt stadium skulle innebära stora lidanden, inte bara för kvinnorna själva utan för hela samhället. Det bästa vore därför att männen i fortsättningen ställde lika stränga krav på sig själva som de hittills ställt på kvinnorna. Medan kvinnorna kommit på efterkälken i fråga om teoretisk kunskap och yrkesutbildning var männen efterblivna ifråga om sexuell självbehärskning, ja mannen stod därvidlag alltså på en vildes nivå.

Mot Elizabeth Grundtvig uppträdde **Georg Brandes**, den danske litteraturkritikern, och förkunnade att skillnaden nog i allmänhet inte var så stor mellan kvinnor och män. Man behöver bara ta sig en sväng neråt stan, skrev Brandes, så stöter man på en mängd vackra och välklädda unga damer som är villiga att göra ens bekantskap. Det var bara kvinnorörelsens ledarinnor som var, eller i varje fall gjorde anspråk på att vara änglar, alltså könlösa varelser, nuckor och frigida. Han uppmanade kvinnorörelsen att ta itu med det sexuella våldet mot barn, istället för att orda om vuxna människors moral. Att det kunde finnas ett samband mellan förnedringen av kvinnor och av barn, kunde han inte se.

Den person som väckte mest uppmärksamhet i Sverige för sin frispråkighet och fräckhet i den ideologiska debatten var **August Strindberg**. Från att i sin första Giftasbok ha förklarat skillnaderna mellan könen som i huvudsak beroende på den av honom just då djupt hatade kulturen, övergick han steg för steg till att förklara skillnaderna som grundade i könets natur och därmed omöjliga att utplåna. Det enda kvinnan kan bli någorlunda skicklig i är som maka och husmor. Det är också det enda hon skall syssla med för allt annat kan mannen göra mycket bättre själv. Kvinnorörelsens kamp för äganderätt och arbete såg Strindberg som höjden av fräckhet. "*Arbetsmarknaden tillhör familjeförsörjaren. Alltså ut med drömmarna!*" befallde han i **Sista ordet i kvinnosaken**. De här åsikterna återvände Strindberg till en bit in på det nya seklet när kampen om kvinnans rätt till arbete åter blev aktuell.

Nu krävs maskulinisering och hjältemödrar

1907 var debatten i full gång igen med kamp mot prostitution, preventivmedelspropaganda och smutslitteratur. De ekonomiska förhållandena hade ganska stora likheter med åttiotalets. Sjunkande löner, arbetslöshet, oroligheter på arbetsmarknaden, import av utländsk arbetskraft och strejkbrytare, strejker och lockouter utmynnade i den stora strejken 1909. Den första liberala regeringen måste avgå i samband med rösträttsfrågan, som stod i centrum för det politiska intresset liksom frågan om inskränkning i kvinnors

rätt till arbete. Förbud mot kvinnors nattarbete i industrin beslutades i riksdagen 1909.

Som så ofta utgör riksdagsprotokollen en viktig och avslöjande källa till könskampens historia. Nu hörs där krav på en "maskulinisering" av samhället. Över hela världen hörs det där kravet just då. Kvinnorörelsen har knappast någonsin varit så stark och så omfattande. Frågan om skillnaden mellan könen är åter i fokus.

Ett nytt budskap tyder på en föräning om vad som komma skulle i Tyskland. Kvinnan skall inte sträva efter egna framgångar låter det, utan skaffa sig sådana genom man och barn. Till och med i socialdemokratiska kvinnornas **Morgonbris** talas det om kvinnors uppgift att bli mödrar åt hjältar. När **Fredrik Ström** uppmanar arbetarkvinnorna att skaffa sig bildning så är det först och främst för att de skall bli goda mödrar åt klasskämpar. Ett dokument för den här typen av åsikter utgör broschyren "**Mannen och kvinnan**" av signaturen Ignotus, pseudonym för **L. R. Lindbohm**, en för mig ännu så länge okänd mansperson.

Lindbohm var antifeminist, antisocialist och antisemit. Han var emot allmän rösträtt och särskilt mot kvinnornas direkta deltagande i politiken. Arbetarna är ännu inte mogna för politiken, kvinnorna kommer aldrig att bli det. Den manliga eliten skall styra, dvs. representanter för den "intelligenta, bildade och fosterländska medelklassen". Kvinnor kan agera utomparlamentariskt, men överhuvudtaget skall deras samhällsinsats vara indirekt:

"Ej direkt, men indirekt genom sina barn, genom sin man bör kvinnan deltaga i handhavandet af landets allmänna angelägenheter." "Genom barnen, sönerna, skola mödrarnas mod och andra stora egenskaper föras ut i världen." "Med råd att kämpa till sista blodsdroppen uppfostrar kvinnan hjältar."

Den av evolutionsläran inspirerade rädslan för modifiering är tydlig hos Lindbohm. Samundervisning var därför förkastlig, då den inte var ägnad att skapa en:

"ren och helgjuten personlighet, men väl att frambringa en halft förvanskad, hybrid form av människa." "Ju mer könen komma att skilja sig från varandra, ju mera de vardera bliva sådana, de enligt sin idé böra vara, desto lättare uppnå de sitt mål och desto bättre komplettera de varandra och passa för varandra."

Kvinnans högsta mål och uppgift är förstas moderskapet. För denna oerhörda uppgift krävs alla hennes kroppsliga såväl som själsliga krafter: "**Vetenskapsmannens, konstnärens, filosofens arbete är ej upphöjdare eller fordrar mera genialitet. Genom barnets uppföstran leder kvinnan, likt statsmannen sin nations öden.**"

Den här broschyren pekar som sagt fram mot den nazistiska världs- och människosynen. En nations främsta resurs är dess befolkning ansåg Lindbohm och naturligtvis propagerade han för

folkkökning. I sin kritik av kvinnor som var ovilliga till moderskap stödde han sig på den amerikanske presidenten Theodore Roosevelt, som i sin år 1905 uttalade varning för "rasens självmord" angripit kvinnornas bristande vilja att föda rikligt med barn och sagt att den kvinna som av "föresats drager sig undan modersplikten är en av det moderna livets obehagligaste och osundaste företeelser. I händelse någon var så förblindad, att han inte kunde se huru litet älskvärd en sådan kvinna är," hoppades presidenten att man i varje fall skulle "tänka på det öde, som måste drabba varje folk, som uppfostrade sina kvinnor på sådant sätt."

Den ariske mannens idealitet

Min nästa anhalt för den här genomgången är 1927 och med risk för att bli långrandig måste jag återigen konstatera att de ekonomiska konjunkturerna är dåliga, och att kvinnoemancipationens landvinningar ifrågasätts lika våldsamt som på åttiotalet och tiotalet.

Den allmänna rösträtten har genomförts. Den gifta kvinnan är nu en fullt myndig individ. Husbondsväldet avskaffades 1920. Efter en häftig debatt i riksdagen 1923 beslutades att kvinnor skulle få behörighet att besätta offentliga tjänster. Samtidigt präglas hela Europa av den i Tyskland pågående ekonomiska depressionen.

Den bok som kanske väckte feministernas mesta förargelse, men som fick många anhängare bland dem som kände sina manliga privilegier hotade var **Weith-Knudsens**, professor i ekonomi och juridik, **Feminismen**. Den var slutresultatet av tankar som han gått och grubblat på i över tjugo år och den kom ut i svensk översättning 1924.

Weith-Knudsens intresse för ämnet hade väckts genom en fråga som ställdes till honom av en japan: "Varför betrakta och behandla Ni europeiska män Edra kvinnor med så stor aktning, ja, rent av ofta under tillbedjan?" Ett jordskred kunde inte ha skakat om den blivande professorn mer än denna fråga. Så har han i varje fall själv sagt.

Weith-Knudsen gjorde en lika noggrann redogörelse som Strindberg på sin tid, för kvinnans fysiska, psykiska, emotionella och moraliska underlägsenhet under mannen. Svaret på frågan kunde naturligtvis inte bli att den nordiska kvinnan var aktad och dyrkad av sina män därför att hon var dyrkansvärd. Nej, orsaken till denna dyrkan var den nordiskt ariske mannens specifika förmåga till idealitet. Han såg och ville se något mer i kvinnan än som fanns där och han gav aldrig upp hoppet om att få sin tro på kvinnans goda egenskaper bekräftad. Idealets förverkligande är det ändamål som driver den ariske mannen att skapa och bevara kulturen. Det är den egenskap som ställer honom högre än andra folkslag och raser. Det är den egenskap som skiljer honom från "juden" och det är den egenskap som stegras i krig och som inte får riskeras genom blandning med underlägsna raser.

Vi känner igen resonemanget från Hitlers *Mein Kampf*, en bok som höll på att växa fram just vid den här tiden, men vars innehåll inte var nytt, utan ett konglomerat av äldre och nyare myter och åsikter, långt ifrån obekanta i Sverige.

Weith-Knudsens bok är ett bra exempel på det, som jag i min inledning kallar ny bråte som läggs på. Den är som ett förstärkt eko av Strindbergs antifeminism. Som svar på invändningen att en sådan här bok ingen betydelse kan ha haft på vettigt folk eller på de unga, kan jag hänvisa till ett utdrag från *Studentbladet*, den 22 februari 1926, under rubriken **Feminismen – en kultursjukdom**. Angående konkurrensen mellan man och kvinna på arbetsmarknaden skrivs där:

"Det som därvid intressera oss studenter är kvinnans lämplighet för de yrken, som fordra högskolebildning. Kvinnorna i gemen äro icke skapade för något av dessa yrken, kanske med undantag av ett fåtal, om också vid dessa de manliga utövarna äro att föredraga. Det är klart att många kvinnor kunna inhämta den erforderliga visdomen och bliva färdiga jurister, läkare osv., men få av dem skola nå över medelmåttan. Av den stora massan examinerade kvinor skall endast ett ringa fåtal under sin blivande verksamhet nå upp till de examinerade männens genomsnittsnivå. Då vi redan hava en överproduktion på högskolebanan, få icke kvinnorna med sin inkompetens inkräkta på dessa männens verksamhetsfält; därför, och just därför, att männen vid utövandet av dessa yrken äro familjeförsörjare.."

Tongångarna känns igen eller hur, fyrtio år efter att Strindberg slungade ut sitt *Ut med drönarne!* Att ställa den av feminister evigt upprepade frågan, varför man måste vara så rädd för inkompetenta personer är ganska lönlöst.

Tidevarvets tänkande

Det finns en ambition som annonseras med jämna mellanrum i den här typen av litteratur. Det är ambitionen att komma med den "första verkligt gedigna undersökningen" "den allsidigt belysta". Redan Strindberg skröt med att han åberopade sig på vad äldre tiders tänkare anat och känt men som först nu vetenskapligt bevisats av dem han kallade Tidevarvets tänkare. Den här ambitionen hade också två danskar Poul Bahnsen och Knud Secher. De utgav *Kvinna och man*, med en stiliserad bild av ett par på omslaget, mannen placerad högre i typisk tjugotalsvinjett. Syftet var att "giva en så saklig, objektiv och fördomsfri framställning som möjligt av de likheter och olikheter, som i kroppsligt och själsligt avseende förefinns mellan de bägge könen."

Boken hade tillkommit på grund av den hetsiga debatt "om kvinnans intrång på männens arbetsfält" och vi anar Weith-Knudsens inlägg i bakgrunden.

Författarna som var medicinskt skolade började med ägget och spermien och slutade med de sociala förhållandena. De kom fram till den inte oväntade slutsatsen att könsskillnaderna beror på såväl anlag som på miljö och uppfostran. Men det är bara kvinnan som är så starkt påverkad av sitt kön att det genomsyrar hela hennes liv.

"Allt som har att göra med kärlek, erotik och sexualitet, måste nödvändigt intressera kvinnan mer än mannen, ty utvecklingen av hennes organism påminner henne ständigt om att en stor del av hennes psykiska och fysiska krafter äro förutbestämda att utveckla sig inom dessa områden."

Det är rent av egendomligt hur den i andra sammanhang, exempelvis våldtäktsrättegångar och otrohetsärenden, ständigt framhållna spermieproduktionen och dess trängande behov av regelbunden uttömning, aldrig i sådana här böcker erkänns som något besvär för mannen i hans yrkesverksamhet eller som påverkande hans liv i någon större omfattning. Spermieproduktionen, testiklarnas annars så ofta åberopade herravälde över mannen, förbises fullständigt i analyserna av manligt och kvinnligt.

Konjunkturuppgång och betoning av kvinnans rättigheter

Tjugotalets debatt om kvinnors rätt till arbete övergick precis som på åttiotalet efter några år i en debatt om sexualdrift, abort, preventivmedel. Trettioårsprimitivismen i litteraturen representerad av ett flertal unga författare, de flesta av manligt kön, påminner en hel del om åttiotalsnaturalismen. Det är nu Freud kommer med slutsumman av "tidevarvets tänkande".

Men årtiondet präglas även av den praktiska socialpolitikens anda med tillsättandet av olika kommittéer bla Befolkningskommissionen efter inspiration av Alva och Gunnar Myrdals bok **Kris i befolkningsfrågan** (1934) Ett omfattande socialt reformprogram dras upp. Man får en vision av att vi nu står inför sexualitetsmönstrets verkliga klistring över hela samhällets alla klasser och befolkningsskikt. En samhällets kontrollapparat planläggs och grundläggs. De ekonomiska resurserna kommer genom en ny ekonomisk politik, Keynes lära om underbalansering och statens utpumpande av pengar för att ge köpkraft som sätter igång maskinerna, vilka skall verka som Aladdins lampa för människornas lycka. Konsumtionssamhället i livets tjänst skulle man kunna säga. Mat, kläder och goda bostäder åt arbetarklassen och ett ostört sexualliv. Ägg, grädde och grönsaker åt de små barnen. Ljusdyrkan, sade Lindbohm, ja den skall barnen få ta del av i skollovskolonier och kommunala lekparkar. De ekonomiska resurserna kommer också med kriget.

Konjunkturuppgången leder till en betoning av kvinnans rättigheter och ett antal mer eller mindre feministiskt betonade böcker

kommer ut. Dels **Sofie Lazarsfield Hur kvinnan upplever mannen** (1947) och dels **Viola Kleins Det kvinnliga lynnet**, 1948.

Wienpsykologen Sofie Lazarsfield kritiserade inte bara Freud och **van der Velde**, mastodoner när det gäller inflytande på vårt sexualmönsters utseende och förespråkare för det akkratiska människoidealet. Lazarsfield tog även upp ett så ömtåligt ämne som den manliga impotensen, som hon ansåg var en långt större orsak till olyckliga äktenskap än man vanligen visste eller erkände. Hon hävdade även kvinnans rätt att vara aktiv i kärlekslivet, något som Freud eller van der Velde knappast förunnat henne.

Med Viola Kleins analys av könsskillnaderna kom ett verkligt gediget arbete. I förordet skrev **Lydia Wahlström** att boken "fyller ett länge känt behov". Det var märkligt skrev Lydia Wahlström, hur godtroget alla de fraser om "*mannen såsom representerande aktivitet och logik, och kvinnan som representant för det passiva och irrationella*" hade accepterats, trots eller kanske just därför att "*det så påtagligt stöder det mansstyrda samhällets alljämt kvarstående krav på kvinnans underkastelse.*"

Det nya med Viola Kleins bok, skriver Lydia Wahlström, var att hon gav den "*första fullständiga översikten*" av alla de föreställningar om könens själsliga egenskaper som dittills presenterats från alla möjliga håll, och hon visade hur beroende dessa föreställningar var av den västerländska kulturkretsen, vilken dess förespråkare vanligen ansåg som den enda i världen. Det fanns ingen anledning att vara högfärdig över "*vår egen dödsbrinnande civilisation*" skrev Lydia Wahlström.

"Vår tids kaos skulle inte ha blivit så vidrigt, om icke våra s.k. civiliserade folk i sitt undermedvetna liv så förvånande godtroget fastnat i de sociala normer, som samhället i forna tider upptagit. Särskilt har det dominerande könet med förtjusning accepterat de psykiska olikheter mellan Man och Kvinna, som ansetts medfölja könet, fast de endast utgöra varianter av samma rent mänskliga temperament."

Viola Kleins starkaste sida såg Lydia Wahlström i hennes avslöjande av relativiteten i de psykologiska föreställningar vi lärt oss uppfatta som självklara. "*Inför dylika upptäckter erfar man både förödmjukelse och befrielse*", skriver denna garvade och erfarna kvinnosakskvinna. Hon hoppades också att boken skulle bidra till att "*påskynda den verkliga gemenskap och det allsidiga samarbete mellan män och kvinnor som just i dessa tider blivit det förnämsta villkoret för en varaktig fred. Kvinnan står inför en kulturuppgift, som kanske betyder början till en ny tidsålder*" citerade hon psykologen Jung.

Lydia Wahlström visade i sin rekommendation av Viola Kleins bok att hon betraktade det ojämlika förhållandet mellan könen som i varje fall en orsak till det stora världskriget. Hon gav därmed

uttryck för en gammal uppfattning inom den äldre kvinnorörelsen nämligen att det privata, intima förhållandet mellan individerna, särskilt det sexuella förhållandet mellan kvinna och man, är grunden till hur samhället och världen ser ut för övrigt. Råder ojämlikhet och förtryck, våld och antagonism på det planet kan ingen varaktig fred råda i världen utanför. Freden måste komma inifrån, från människornas hjärtan.

Ingen varaktig fred kan råda

Viola Kleins bok innehåller utförliga redogörelser för vad de tänkare som påverkat våra åsikter om könsskillnaderna mest har sagt. **Havelock Ellis**, biolog, **Otto Weininger**, filosof, **Sigmund Freud**, psykolog, **Helen B. Thompson**, experimentalpsykolog, **Mathias** och **Mathilde Vaerting**, historiker, **Margaret Mead**, antropolog och **W. I. Thomas**, sociolog. I sammanfattningen skriver Viola Klein:

"Även om vi inskränker oss till den relativt korta lista på författare som behandlas i denna bok, finner vi inte blott motsägelser på vissa punkter utan också en förbryllande mångfald av drag som de olika auktoriteterna anser vara utmärkande för kvinnorna. Ett försök att göra upp en tabell över kvinnliga egenskaper och att ange respektive författares instämmande eller avvikande åsikt på varje punkt är dömt att misslyckas, emedan det knappast finns någon gemensam grundval för de olika åsikterna. Svårigheten ligger icke blott i den omständigheten att det råder oenighet beträffande vissa egenskaper och deras ursprung utan också däri att man framhäver absolut olika kännetecken."

Med Viola Kleins arbete kan det tyckas att det bort räcka ett bra tag med böcker om olikheterna mellan könen, kvinnans väsen och så vidare. Men som ett brev på posten kom år 1950 två böcker som starkt betonade könsskillnaderna, **Amram Scheinfelds Kvinnor och män: Manligt och kvinnligt i biologisk och social belysning** och **F. Lundberg och M. F. Farnhams Den moderna kvinnan, - det förlorade könet**. I varje fall den sistnämnda är starkt antifeministisk och freudiansk. Jag betraktar denna bok som den ideologiska slutklämmen i en sedan 1880-talet pågående indoktrinering av vårt könsmedvetande.

Jag betraktar nämligen inte den ovan skildrade perioden som en avveckling av ett gammalt, "traditionellt", "konventionellt" eller vad man nu vill kalla det, mönster, eller som undanröjandet av gammal ideologisk bråte. Min uppfattning är att femtitalet innebär inkörsporten till en era, då vi är så in i våra själar injicerade med könsföreställningar att vi är, som Foucault säger, nästan beredda att dö för könet. Därmed står sexualitetsmönstret färdigt. Mänsk-

ligheten har aldrig förr under hela sin historia talat om könet. Denna fantom är en uppfinning från de senaste två-trehundra åren. Förr fanns bara kvinnor och män, kroppar, själar och andar, men inga kön. Föreställningar om hurdan kvinnan verkligen är har alltid funnits, men vi har aldrig tidigare fått oss ständigt och jämt och så likformigt och likriktat itutat och upprepat att kvinnans främsta egenskap är passivitet.

Problemet med "könet" är som den här genomgången har visat att ingen vet vad en "riktig kvinna" eller en "riktig man" är. Könet gäcker oss, säger Foucault, och det är den egenskapen som gör könet till en så lönsam faktor för profitörer och exploatörer av alla möjliga slag. Vi söker "förverkliga" oss som kvinnor genom en mängd olika attribut. Vi använder till och med barnafödandet som ett sådant attribut. Barnen blir ett medel och inte mål i sig. Männen flyr in i karriärjakt och prestationshets för att förverkliga sig.

En form av könsjaktens ytterlighet är sadomasokismen, det könsmonster som kommer oss till mötes i reklamen, i underhållningsprogram, filmer och skönlitteratur, i sin allra vidrigaste form i våldspornografin. Och i sin farligaste form, i de vackert fotograferade och färgsatta filmer där sadomasokismen smyger sig på oss i läcker och glättad förpackning.

Med femtitalets inbrott avslutas definitivt den äldre feminismens heroiska era. En period med förakt för allt vad kvinnosak heter inleddes då. Den slutade med att pornografin släpptes fri och fann sin väg ut till samhällets alla skikt, efter att tidigare varit ett "privilegium" endast för lite mer avancerade kretsar av den manliga befolkningen.

60-talet: Inga kvinnor har fört samma kamp som vi!

När den nya kvinnorörelsen började framträda och Barbro Backberger gav ut sin lilla uppstudsiga bok *Det förkrympta kvinnoidealet* föreföll det som det svenska välstånd som byggts upp sedan andra världskrigets slut, och som till största delen hade det krigshärjade Europa att tacka för sin existens, skulle bestå i all evighet. Resurserna var outtömliga, trodde man. I själva verket började redan en ekonomisk nedgång att göra sig märkbar. Genomgripande förändringar i den ekonomiska strukturen pågick. "Rationaliseringarna" ledde till arbetslöshet och nedläggning av icke lönsamma industrier, folkomflyttningar och så vidare.

En likhet med tidigare epoker låg i existensen av ett akademi-kerproletariat. Helt plötsligt fanns det ett stort överskott på lärare. Unga kvinnor ur arbetarklass och medelklass, som utbildat sig med tanken att kvinnan har rätt att välja utbildning och yrke efter anlag, kommer ut och konkurrerar på "männens arbetsmarknad".

Barbro Backberger var en av de där unga kvinnorna, som utbildad och med en liberal syn på förhållandet mellan könen, mötte en verklighet som inte stämde med vad hon hoppats på. År 1967, åttio år efter Strindbergs "Ut med drönarne!" kan vi läsa i Barbro Backbergers **Det förkrympta kvinnoidealet: Könnsrollen och de kvinnliga författarna**, utgiven året innan, att "*Kvinnans roll, sådan den föreskrivs henne av omvärlden, innebär passivitet, medelmåttighet, undergivenhet*". I föräldrafamiljen, skolan, kamratgänget, de upp-vaktande kavaljererna, den egna familjen, sätter påverkan in med hjärntvättens infernaliska konsekvens på samma punkter. "*Mycket få individer orkar stå emot så långvariga och konsekventa betingningsmekanismer, Till slut knådas man till den degklump omgivningen förväntar att man skall vara.*"

Tittar vi bakåt, fortsätter författarinnan, ser det likadant ut. Vi har ingen att identifiera oss med, inga kvinnor som fört samma kamp för frihet och integritet som vi. De unga männen har bara att vraka och välja ibland hjältarna i litteraturen. Kvinnornas livsfarliga passivitet framställs som "*ett ideal, såväl i verkligheten som i dikten*." Passiva och medjamsande kvinnor belönas, oftast med bröllop med hjälten. Kvinnor med handlingskraft bestraffas. De faller i olycka, hamnar i fängelse, sjuknar och dör. "*Fröken Julie har inget annat val än att begå självmord efter ett enda futtigt samlag och det med en knöl till på köpet.*"

Vid en genomgång av veckopressen såg Barbro Backberger två drag som särskilt farliga. Dels "*Den konsekvens varmed den konventionella kvinnorollen byggs upp.*" Och dels att "*Tonfallet i veckopressen är överflödande känslösam medömkan.*" Budskapet verkar vara "*det är jävligt synd om er, men såhär är det! Sådant är kvinnors öde. Underkasta er!*" Slutsatsen av Backbergers tidningsgenomgång blev att damtidningarna var en läsning för människor som gett upp.

Vid en genomgång av "*läro- och uppslagsböcker i psykologi*" fann Barbro Backberger att attityderna till det sexuella beteendet dominerades "*fortfarande*" av "*det gamla könsrollstänkandet*". Författarna avstod helt från att placera in vårt normsystem bland andra normsystem. Därmed bibringas läsaren uppfattningen att "*vår sexualmoral alltid varit och är allenarådande och av detta drar slutsatsen att denna moral måste vara den enda riktiga, något som kan leda till svåra skuldkänslor hos den som inte kan passa in sitt beteende i mönstret.*"

Jag undrar mycket över två saker när jag skriver det här avsnittet. Var tog Viola Kleins arbete vägen? Stod det undgängsamt på någon dammig bokhylla när de böcker skrevs som Backberger gick igenom? Hade boken förklarats otillförlitlig och "föråldrad" borde det nämnts åtminstone i någon av dessa böcker så att läsaren kunde ha fått en aning om att det funnits kvinnor som kämpat för "frihet och integritet" på samma sätt som hon.

Den här frågan leder över till det andra jag tänkte på. Barbro Backberger verkar vid den tiden hon skrev *Det förkrympta kvin-*

noidealet ha varit okunnig om alla de stora feministerna från 1800-talet och början av 1900-talet.

Den australienska feministen **Dale Spender** berättar i sitt stora idéhistoriska arbete **Women of Ideas** (London 1983), att hon gjort precis samma erfarenhet, som den Barbro Backberger talar om. När den nya kvinnorörelsen kommit en bit på väg, började hon och några av hennes medsystrar att titta bakåt och undra om det funnits några kvinnor som känt och tänkt som de själva över sina villkor som kvinna. Och så började den kvinnohistoriska forskningen i de anglo-saxiska länderna och den resulterade bland annat i att Dale Spender redovisat en mängd kvinnor, som tänkt och skrivit och deltagit i könskampen med sina skrifter och föredrag, men som systematiskt utplånats ur litteraturhistorien och den allmänna historien. Dale Spender visar också hur dessa kvinnor bemöttes under sin livstid. De förlöjligades, förhånades, tystades ner, sjukförklarades och galenförklarades. De enda som fått gå till historien är de kvinnor som av någon anledning godkänts av manssamhället.

"Ökar bara med snigelfart"

Som avslutning på den här genomgången av hundra års könskamp skall jag nämna ett dokument från Arbetsmarknadsdepartementet. Det är ett **Delbetänkande från utredningen om kvinnorepresentation** och det redovisar hur könsfördelningen i central och regional statsförvaltning ser ut. En enda mening i betänkandets förord visar hur tillståndet är: *"Andelen kvinnor i de beslutande församlingarna ökar visserligen, men bara med snigelfart."*

Ansvar för den långa kvinnorepresentationen ligger tydligen inte i första hand hos de politiska partierna. De nominerar kvinnor och bjuder till ganska bra, men det är i den *"process där de personliga kontakterna väger tungt"*, som *"kvinnor missgynnas dubbelt"*. *"Män med kontakter, män på topposter beslutar om andra män på topposter. Det är nästan uteslutande män som innehar topp tjänsterna i statsförvaltningen – de som fattar beslut om ledamöter. Deras kontaktnät består i sin tur av andra män i toppositioner – och det är dessa som utses som ledamöter."* Kan det sägas tydligare att det är männen som styr?

När jag tittar på omslaget till det ovan refererade delbetänkandet – slutbetänkandet kommer i maj 1987 – och läser titeln **Skall även morgondagens samhälle formas enbart av män?** (Ds A 1986:4) går mina tankar osökt tillbaka till den här artikelns inledning: *"Hur är det möjligt? Ännu 1987?"*

Nog verkar det underligt, att alla krafter som lagts ner på att övertyga oss om att kvinnor kan och skall ha lika stor rättighet att välja verksamhetsområde efter anlag som männen har, inte gjort mer nytta, inte haft större inflytande än att ovannämnda fråga kan ställas i ett statligt dokument. Å andra sidan är det inte alls att

undra på, när vi vet vilka starka krafter som satts in för att motverka all argumentation i riktning att närma kvinnor och män till varandra, till ett gemensamt mer androgynt människoideal. Så fort sådana försök pågått en kort tid, så kommer reaktionens förespråkare och talar om "överdrifter", "mankvinnor", "velourpappor", "könsneutralisering" och så vidare. Och så fort ekonomin stramar till är det dags. Då är det slut på galanteriet, sade en **Max Nordau**. Om vi vill vara ärliga måste vi också erkänna hur oerhört många fler spaltmetrar som läggs ner på att skriva om könsolikheterna än om likheterna mellan kvinnor och män.

Jag tycker inte att det går att se en rak väg mot ett rättvist och jämställt förhållande mellan könen. Det verkar som om varje generation måste föra sin egen könskamp så länge vår civilisation bygger på antagonism och ojämlikhet överhuvudtaget.

Könsolikheterna är de mest grundläggande och mest omfattande av alla olikheter som används för att rättfärdiga särbehandling av olika slag. De skär tvärs igenom hela mänskligheten, men vi får inte glömma att dessa skillnader är förebild och utgångspunkt för allt annat förtryck. I förlängningen av könsförtrycket finns rasismen. Utplånar vi som Foucault rekommenderade, "könet", vilket är ett begrepp, en abstraktion, en fantom utan någon som helst verklighetsförankring, så utplånas grundbulten i människans förtryck av människan.

Hjördis Levin är historiker och författare till *"Testiklarnas herravälde"*